บทที่ 3

อนุภาคในทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัย

ความน่าสนใจของนิทานประการหนึ่งคือการมีอนุภาค (MOTIF) ซึ่งคือความคิดและจินตนาการของมนุษย์ที่พบในสังคมต่างๆทั่วโลก ทำให้นักคติชนวิทยาสนใจรวบรวมและนำอนุภาคเหล่านั้นมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระบบ หนังสือเกี่ยวกับอนุภาคในนิทานพื้นบ้านเล่มที่สำคัญ คือ Motif - Index of Folk – Literature[*] หรือดรรชนีอนุภาคในนิทานพื้นบ้านของสติธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) เป็นหนังสืออ้างอิงที่ได้รับการยอมรับ[118]ในวงการคติชนวิทยา หนังสือชุดดังกล่าวเป็นหนังสืออ้างอิงที่เด่นที่สุดในการวิเคราะห์เปรียบเทียบอนุภาคในนิทานพื้นบ้าน โดยที่อนุภาคแต่ละอนุภาค อาจจะปรากฏในนิทานหลายเรื่องจากหลายประเทศ ทำให้ผู้อ่านเห็นความสัมพันธ์ของนิทานพื้นบ้านจากแหล่งต่าง ๆ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ในการศึกษาอนุภาคของนิทานเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยในที่นี้จะใช้ดรรชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านของสติธ ทอมป์สันเป็นแนวในการศึกษา

สติธ ทอมป์สัน นักคติชนวิทยาชาวอเมริกันได้ศึกษาและจำแนกอนุภาคที่ปรากฏในนิทานจากประเทศต่างๆเกือบทั่วโลกและตีพิมพ์ลงในดรรชนีอนุภาคของนิทานพื้นบ้าน จำนวน 6 เล่ม โดยใช้พยัญชนะภาษาอังกฤษตั้งแต่ A-Z เป็นตัวจำแนก แต่ละอนุภาค เช่น หมวด A: อนุภาคเกี่ยวกับตำนานและต้นกำเนิดต่างๆ

[*] Stith Thompson, Motif-Index of Folk-Literature 1-6: a classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, medieval romances, exempla, fabliaux, jest books and local legends (Indiana: Bloomington, 1966)'

[118] Richard M. Dorson, American Folklore (Chicago: The University of Chicago Press, 1967), p. 200.

เกี่ยวกับโลก (A. Mythological Motifs) หมวด B: อนุภาคเกี่ยวกับสัตว์วิเศษต่าง ๆ (B. Animal) หมวด C: อนุภาคเกี่ยวกับการกระทำที่ต้องห้าม (C. Tabu) หมวด D: อนุภาคเกี่ยวกับเวทย์มนตร์คาถาและสิ่งของวิเศษ (D. Magic) หมวด E: อนุภาคเกี่ยวกับความตาย จิตวิญญาณ และการฟื้นคืนชีพ (E. The Dead) หมวด F: อนุภาคเกี่ยวกับตัวละครและเหตุการณ์ที่น่าพิศวง (F. Marvels) หมวด G: อนุภาคเกี่ยวกับยักษ์และแม่มด (G. Ogres) หมวด H: อนุภาคเกี่ยวกับการทดสอบแบบต่างๆ (H. Tests) หมวด J: อนุภาคเกี่ยวกับความฉลาดและความโง่ (J. The Wise and the Foolish) และหมวด K: อนุภาคเกี่ยวกับการหลอกลวงประเภทต่างๆ (K. Deceptions) เป็นต้น อนุภาคในนิทานมุขตลกส่วนใหญ่มักจะปรากฏในกลุ่มอนุภาค J และกลุ่มอนุภาค K มากกว่าในอนุภาคอื่นๆ นอกจากนี้ ในตอนท้ายของแต่ละอนุภาคยังระบุว่าอนุภาคแต่ละเรื่องพบได้ในนิทานเรื่องใดของชาติใด โดยทอมป์สันได้ให้ชื่อหนังสือของนิทานพื้นบ้านในประเทศต่าง ๆ และชื่อผู้รวบรวมไว้ด้วย ทำให้การค้นหานิทานพื้นบ้านเรื่องต่าง ๆ ที่มีอนุภาคคล้ายคลึงกัน เป็นไปได้ง่ายขึ้น ซึ่งอาจจะมีประโยชน์สำหรับผู้ต้องการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

3.1 ขอบเขตและความหมายของคำว่าอนุภาค

อนุภาคในขอบเขตและความหมายทางคติชนวิทยา[119]หมายถึง

---

[119] **คติชนวิทยา** (ภาษาอังกฤษใช้คำว่า folklore ส่วนภาษาเยอรมันใช้คำว่า volkskunde) หมายถึงสิ่งที่ว่าด้วยวิถีชีวิตตามประเพณีของกลุ่มชนโดยเป็นศัพท์ทางวิชาการที่วิลเลียม ทอมส์ (William Thoms) ชาวอังกฤษคิดขึ้นและนำมาใช้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1846 มักจะใช้คำนี้เป็นชื่อของสาขาวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนหรือชื่อมูลทางคติชนซึ่งจำแนกได้เป็น 3 ประเภทคือ **มุขปาฐะ** ได้แก่ บทเพลง นิทาน ปริศนา ภาษิต คำพังเพย ภาษาถิ่น และความเชื่อ ส่วน **อมุขปาฐะ** ได้แก่ ศิลปะ หัตถกรรม และสถาปัตยกรรม และ

องค์ประกอบที่เล็กที่สุดซึ่งเกิดจากจินตนาการของมนุษย์ที่แสดงออก หรือมีบทบาทในนิทานพื้นบ้าน อนุภาคมักต้องมีลักษณะแปลกและน่าสนใจ อนุภาคส่วนใหญ่อาจจะจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก คือ ตัวละครหรือสัตว์ที่มีลักษณะแปลกหรือพิเศษในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ฐานะรูปร่าง นิสัยใจคอ และคุณสมบัติบางประการ ตัวละครที่จัดเป็นอนุภาคจึงอาจเป็นเทวดา สัตว์ประหลาด นางฟ้า แม่มด ยักษ์ แม่เลี้ยงใจร้าย ลูกคนสุดท้อง คนหลังค่อม เด็กที่อยู่ในหอยสังข์ แมวพูดได้[120] เป็นต้น

กลุ่มที่สอง ได้แก่ วัตถุหรือสิ่งของ ซึ่งมีลักษณะเด่นหรือแปลก เช่น ตะเกียงวิเศษ บ้านทำด้วยขนม ดาบวิเศษ พรมวิเศษ ต้นโพธิ์ทอง แอปเปิ้ลทอง รวมทั้งประเพณี หรือ ความเชื่อที่แปลก ๆ เช่น การเลือกคู่ด้วยการเสี่ยงพวงมาลัย การฆ่าลูกบวงสรวงเทพเจ้า[121] เป็นต้น

กลุ่มที่สาม คือ เหตุการณ์หรือการกระทำซึ่งมีลักษณะเด่นหรือพิเศษ เช่น การแปลงร่าง การสาปคนทั้งเมืองหลับพร้อมกัน น้ำท่วมโลก นกประหลาดจับคนกินทั้งเมือง[122] เป็นต้น อนุภาคเกี่ยวกับการกระทำมีจำนวนมากที่สุดในอนุภาคทั้งสามกลุ่ม[123]

ในการศึกษาครั้งนี้เลือกที่จะศึกษาเฉพาะอนุภาคประเภทที่สามคือ

แบบผสม ได้แก่ การร้องรำ การละเล่น ละคร พิธีกรรมและประเพณี (ทุหลาบ มัลลิกะมาศ, 2537: 5-9)

[120] ประคอง นิมมานเหมินทร์, คติชนวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2537), หน้า 79.

[121] เรื่องเดียวกัน ,หน้า 79.

[122] เรื่องเดียวกัน ,หน้า 79.

[123] Stith Thompson, **The Folktale** (California: University of California Press, 1977), pp. 415-416.

การกระทำของตัวละครเอก ซึ่งกระทำสิ่งที่แปลกไปจากความคาดหมายของคนทั่วไป ได้แก่ การใช้ภาษาอย่างเถรตรงตามรูปคำ การใช้อุบาย การกระทำเรื่องเหลือเชื่อ และการกระทำเกี่ยวกับสิ่งสกปรกและเรื่องเพศ

3. 2 อนุภาคในนิทานมุขตลกโดยทั่วไป

อนุภาคในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยที่มีลักษณะร่วมกับอนุภาคของนิทานมุขตลกโดยทั่วไปตามที่มีปรากฏในตรรชนีอนุภาคของสติธ ทอมป์สัน ดังนี้

3.2.1 **อนุภาคเรื่องการใช้ภาษาอย่างเถรตรงตามรูปคำ** หมายถึงการเล่นถ้อยคำให้ผิดไปจากความหมายที่คนทั่วไปยอมรับ อนุภาคนี้ในตรรชนีอนุภาคของสติธ ทอมป์สันใช้ชื่อว่า การตีความแบบเถรตรงบ้าง การปฏิบัติตามคำสั่งแบบถรตรงที่ก่อให้เกิดผลเสียบ้าง ในงานวิจัยฉบับนี้จึงรวบรวมไว้ภายใต้ชื่อการใช้ภาษาอย่างเถรตรงตามรูปคำซึ่งสามารถพบได้ในนิทานหลายเรื่อง เช่น เรื่องของนัสรูดิน (Hodscha Nasreddin) นิทานมุขตลกของมอนทานุส (Montanus' Schwankbuecher) นิทานมุขตลกเยอรมันของเพาลิ (Pauli) นิทานอิตาเลียนของดีพี โรตุนดา (D.P. Rotunda) นิทานของพี่น้องตระกูลกริมม์ นิทานของโบลเทอ และโพลิฟกา (Bolte and Polivka) นิทานญี่ปุ่นของฮิโรโค อิเคดะ (Hiroko Ikeda) นิทานสเปนของเอาเรลิโอ เอ็ม เอสปิโนซา(Aurelio M. Espinosa) นิทานมุขตลกจากทั่วโลกของอาร์เธอร์ คริสเตนเซน (Arthur Christensen) นิทานจากชุมชนฝรั่งเศสแห่งมิสซูรีในสหรัฐอเมริกา และยังปรากฏในนิทานจากอินเดียในหนังสือชุดทอมป์สันและบาลส์ (Thompson-Balys) และนิทานจากอินโดนีเซีย

3.2.2 **อนุภาคเรื่องการใช้อุบาย** การใช้อุบายมีหลายลักษณะ ในวรรณนีอนุภาคของสติธ ทอมป์สันใช้ชื่อว่าอนุภาคเรื่องการโกง อนุภาคเรื่องการปลอมแปลง อนุภาคเรื่องการชนะการแข่งขันด้วยกลลวงและอนุภาคเรื่องการโกหก ในงานวิจัยฉบับนี้ได้รวบรวมอนุภาคเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวโดยใช้ชื่อว่าอนุภาคเรื่องการใช้อุบาย ซึ่งสามารถพบในนิทานเรื่องอื่นๆ ได้แก่ เรื่องนัสรูดิน นิทานของโรตุนดา นิทานของคริสเตนเซน นิทานของเพาลิ เรื่องเล่าเกี่ยวกับพอล บันยัน (Paul Bunyan) และเรื่องการผจญภัยของบารอน ฟอน มึนช์เฮาเซน (Baron von Muenchhausen) รวมทั้งนิทานจากสเปน ฝรั่งเศส รัสเซีย แคนาดา อิตาลี ฟินแลนด์ ลิธัวเนีย ไอร์แลนด์ อาฟริกา อินเดีย จีน และญี่ปุ่น ในนิทานที่มีชื่อเสียงโด่งดังเฉกเช่นนิทานกริมม์และเรื่องอาหรับราตรีก็มีอนุภาคนี้ด้วยเช่นกัน

3.2.3 **อนุภาคเรื่องการกระทำเรื่องเหลือเชื่อ** ในวรรณนีอนุภาคของสติธ ทอมป์สันใช้ชื่อว่าอนุภาคเรื่องการเอาตัวรอดจากความตายและอนุภาคเรื่องการกระทำสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ ในงานวิจัยฉบับนี้จึงได้รวบรวมอนุภาคทั้งสองเรื่องไว้ โดยใช้ชื่อว่าอนุภาคเรื่องการกระทำเรื่องเหลือเชื่อ พบในนิทานหลายประเทศและหลายชาติ เช่น นิทานมหัศจรรย์ (Fairy Tales) และนิทานวีรบุรุษ นิทานเรื่องเดอคาเมรอนของบอคคาชิโอ นิทานกริมม์ นิทานของโชแวง (Chauvin) ของวีแนร์ต (Wienert) นิทานจากอินเดีย ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส ไอร์แลนด์ และรัสเซีย

3.2.4 **อนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรกและเรื่องเพศ** พบในนิทานไอริช ฝรั่งเศส สเปน รัสเซีย อินเดียและจีน เป็นต้น

3.3 อนุภาคในทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัย: ศึกษาเปรียบเทียบกับ ตรรชนีอนุภาคของสติธ ทอมป์สัน

อนุภาคในนิทานเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัย และในตรรชนีอนุภาคกลุ่มที่สาม หรืออนุภาคเกี่ยวกับการกระทำของตัวละครเอก ของสติธ ทอมป์สันที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ได้แก่ อนุภาคเรื่องการใช้ภาษาอย่างเถรตรงตามรูปคำ อนุภาคเรื่องการใช้อุบาย อนุภาคเรื่องการกระทำเรื่องเหลือเชื่อ และอนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรกและเรื่องเพศ จากการวิจัย พบว่าอนุภาคต่าง ๆ ในนิทานทั้งสองเรื่องมีลักษณะร่วมกับอนุภาคในตรรชนีอนุภาคของสติธ ทอมป์สัน ดังนี้

นิทานทั้งสองเรื่องมีอนุภาคหมวด K มากที่สุดซึ่งเป็นอนุภาคเรื่องการหลอกลวงประเภทต่างๆ (K. DECEPTIONS) นิทานทั้งสองเรื่องมีอนุภาคหมวด K จำนวน 15 อนุภาค ได้แก่ อนุภาคเรื่องการแข่งขันดำน้ำด้วยการใช้กลอุบาย อนุภาคเรื่องการขโมยและการโกงรูปแบบต่างๆ อนุภาคเรื่องเสื้อใหม่ของพระราชา อนุภาคเรื่องการหลอกลวงความไว้วางใจ อนุภาคเรื่องการหนีจากความตายด้วยการใช้กลลวงแบบต่างๆ อนุภาคเรื่องการปลอมแปลงแบบต่างๆ อนุภาคเรื่องการปลอมตัวเป็นพระ อนุภาคเรื่องแพทย์กำมะลอที่รักษาผู้ป่วยโดยการฆ่าด้วยความตาย อนุภาคเรื่องตัวตลกสวมมงกุฎพระราชา และอนุภาคเรื่องหีบสมบัติซึ่งอันที่จริงแล้วมีแต่ขยะ

นิทานทั้งสองเรื่องมีอนุภาคหมวด J จำนวน 7 อนุภาค อนุภาคหมวดนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับคนฉลาดและคนโง่ (J. THE WISE AND THE FOOLISH) ได้แก่ อนุภาคเรื่องผู้ท้าชิงพบลูกของคู่แข่งขันซึ่งเป็นเด็กฉลาด ทำให้ผู้ท้าชิงกลัวว่าลูกยังฉลาดแล้วพ่อแม่ต้องยิ่งฉลาดกว่านี้จึงรีบหนีไป อนุภาคเรื่องการถูกหลอกเงินค่า

วาดรูป อนุภาคเรื่องคนเปลือยกายถูกหลอกว่าตนใส่เสื้อผ้า อนุภาคเรื่องการตีความแบบเถรตรง อนุภาคเรื่องการปฏิบัติตามคำสั่งแต่ก่อให้เกิดผลเสีย และอนุภาคเรื่องการขนเครื่องเรือนไปทิ้ง

อนุภาคหมวด H เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทดสอบแบบต่างๆ (H. TESTS) มีจำนวน 3 อนุภาคที่คล้ายคลึงกับอนุภาคของนิทานทั้งสองเรื่อง ได้แก่ อนุภาคเรื่องการทดสอบความฉลาดหรือความสามารถ อนุภาคเรื่องการกระทำงานที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้และอนุภาคเรื่องการสอนลา

อนุภาคหมวด X เป็นเรื่องเกี่ยวกับอารมณ์ขัน (X. HUMOR) มีจำนวน 2 อนุภาคที่คล้ายคลึงกับอนุภาคของนิทานทั้งสองเรื่อง ได้แก่ อนุภาคเรื่องการโกหกแบบต่าง ๆ และอนุภาคเรื่องการโกหกเกี่ยวกับนก

อนุภาคอื่นๆ ของนิทานทั้งสองเรื่องคล้ายคลึงกับอนุภาคของทอมป์สันเพียงหมวดละหนึ่งอนุภาค ดังนี้ อนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรกซึ่งอยู่ในตรรชนีอนุภาคหมวด C ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับเรื่องต้องห้าม (C. TABU) อนุภาคเรื่องพระเจ้ากรุงจีนมีพระพักตร์เป็นสุนัข ซึ่งจัดอยู่ในตรรชนีอนุภาคหมวด F ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับของพิเศษ (F.MARVELS) อนุภาคเรื่องการกระโดดน้ำหนีซึ่งจัดอยู่ในตรรชนีอนุภาค R ซึ่งเป็นอนุภาคเกี่ยวกับการจับกุมและการหนี (R. CAPTIVES AND FUGITIVES) และอนุภาคหมวดสุดท้ายคืออนุภาคเรื่องเพศ ซึ่งจัดอยู่ในตรรชนีอนุภาคหมวด T (T. SEX) อนุภาคเรื่องนี้พบเฉพาะในเรื่องศรีธนญชัย

3.3.1 **อนุภาคเรื่องการใช้ภาษาอย่างเถรตรงตามรูปคำ** ทิลล์ ออยเลนชะปีเกล กับศรีธนญชัยกลั่นแกล้งผู้อื่นด้วยการใช้ภาษาอย่างเถรตรงตามรูปคำบ่อยที่สุด

อนุภาค J2465. เรื่องการปฏิบัติตามคำสั่งแต่ส่งผลเสีย (J2465. Disastrous following of instructions.) [124] มีหลายเหตุการณ์ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยที่มีอนุภาคนี้ อนุภาคนี้ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกล ส่งผลให้สุนัขตายและวัตถุดิบของนายจ้างเสียหาย ส่วนในเรื่องศรีธนญชัยส่งผลให้คู่กรณีตาย

ในเหตุการณ์ที่นายจ้างสั่งว่าเมื่อเบียร์เดือดใส่ฮอฟน์ (Hopfen) ลงไป ซึ่งนายจ้างหมายถึงดอกฮอฟน์ ซึ่งเป็นดอกไม้ชนิดหนึ่งใส่เพื่อทำให้รสชาดของเบียร์แรงขึ้น แต่ทิลล์จุ้มฮอฟ (Hopf) ที่เป็นสุนัขลงไปในหม้อเบียร์ที่กำลังเดือดทำให้มันตาย ทิลล์ทำตามที่สั่ง แต่ทำให้สุนัขตัวหนึ่งต้องตายอนาถ และในอีกเหตุการณ์หนึ่งที่นายจ้างสั่งทิลล์ตัดแผ่นหนังรองเท้าขนาดใหญ่และเล็กอย่างที่คนเลี้ยงสัตว์มี ทิลล์จึงตัดแผ่นหนังเป็นรูปหมู วัว แพะ แกะ ซึ่งเป็นสัตว์ที่คนเลี้ยงสัตว์มีแทนที่จะตัดเป็นขนาดของเท้าที่มีทั้งขนาดใหญ่และเล็ก ในอีกเหตุการณ์หนึ่งนายจ้างสั่งให้ทิลล์เย็บแผ่นหนังทั้งแผ่นใหญ่และแผ่นเล็ก ซึ่งหมายถึงการเย็บแผ่นหนังขนาดใหญ่กับแผ่นขนาดใหญ่และการเย็บแผ่นหนังขนาดเล็กกับขนาดเล็ก แต่ทิลล์กลับเย็บแผ่นใหญ่ติดกับแผ่นเล็ก อนุภาคเรื่องนี้ในทิลล์ ออยเลนชะปีเกลมักจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันตามอาชีพของนายจ้างและลักษณะของคำสั่ง แต่ผลลัพธ์เหมือนกัน คือ เป็นการทำลายอุปกรณ์และวัตถุดิบที่ใช้ในการทำงานของแต่ละสาขาอาชีพ แม้ว่าจะเป็นการกระทำที่ดูเหมือนจงใจทำลายทรัพย์สินของนายจ้าง แต่นายจ้างมิอาจจะเอาผิดได้ เนื่องจากการกระทำดังกล่าวเป็นผลจากคำสั่งที่ไม่ชัดเจนซึ่งนำไปสู่

[124] Stith Thompson, "J. The Wise and the Foolish," Motif-Index of Folk-Literature 4: 217.

ความเสียหาย

ในเหตุการณ์ที่แม่สั่งให้ศรีธนญชัยอาบน้ำน้องให้หมดมลทิน เขาจึงผ่าท้องของน้อง ควักไส้พุงมาล้าง และในเหตุการณ์ที่หลวงนายสั่งให้ศรีธนญชัยไปดูแลและหายาให้แม่ของตนซึ่งกำลังป่วยกิน ศรีธนญชัยหายาให้กิน แต่เป็นยาเบื่อหนูไม่ใช่ยารักษาโรค การกระทำซึ่งก่อให้เกิดผลเสียในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลมิได้รุนแรงดังเช่นเหตุการณ์ในเรื่องศรีธนญชัย ในขณะที่ผลเสียหายจากเรื่องแรกมักจะเกิดขึ้นกับทรัพย์สินของนายจ้าง ทว่าในเรื่องหลังนำไปสู่การสูญเสียชีวิตของคู่กรณีของศรีธนญชัย

อนุภาค J2465.5 เรื่องการจัดห้องให้เรียบร้อย โดยขนเครื่องเรือนไปทิ้ง (J2465.5 Cleaning out the room. Fool throws out all the furniture.)[125] อนุภาคนี้มีรายละเอียดคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ ออยเลนชะปีเกลจัดบ้านนายจ้างให้เรียบร้อยด้วยการขนเครื่องเรือนไปทิ้งทำให้บ้านเรียบร้อยเพราะกลายเป็นที่โล่ง เป็นการกระทำที่ไม่ได้ผิดไปจากความหมายของข้อความ เพียงแต่ผิดไปจากความคาดหมายของคู่กรณี

อนุภาค J2470 เรื่องการตีความสำนวนแบบเถรตรง (J2470. Metaphors literally interpreted.)[126] ในเหตุการณ์ที่ศรีธนญชัยเดินผ่านกุฏิพระสังฆราช มีหนังสือตกอยู่ จึงตะโกนบอกสังฆราชให้มาเก็บด้วย แล้วศรีธนญชัยก็อ้างกับพระเจ้าแผ่นดินว่าตนไม่มาทำงานเพราะไปบอกหนังสือสังฆราช ความหมายเฉพาะของสำนวนนี้ หมายถึงสอนสิ่งที่เขารู้ดีอยู่แล้ว "บอกหนังสือสังฆราช" น่าจะมีความหมายใกล้เคียงกับการกระทำของศรีธนญชัยมากกว่า เป็นไปได้ที่การกระทำของศรีธนญชัยอาจจะแฝงการล้อเลียนสังคม ซึ่งมักจะสร้างความหมายเฉพาะให้แก่

[125] Ibid. , p. 217.

[126] Ibid. , p. 218.

สำนวนแต่ละข้อความซึ่งผิดแผกไปจากความหมายตามตัวอักษร เหตุใดกลุ่มคนในสังคมต้องร่วมกันกำหนดความหมายที่เข้าใจยุ่งยากและไม่ตรงตามถ้อยคำ น่าจะเป็นคำถามซึ่งศรีธนญชัยสื่อมายังผู้อ่านได้ฉุกคิด เหตุการณ์ทำนองเดียวกับ "บอกหนังสือสังฆราช" ยังมีอีกหลายเหตุการณ์ ได้แก่ "มาก่อนไก่" ซึ่งไม่มีใครเดินนำหน้าไก่ดังเช่นที่ศรีธนญชัยทำ แต่กลับกำหนดความหมายว่ามาแต่เช้าก่อนที่ไก่จะขัน และ "วิ่งเต้น" เป็นอีกสำนวนหนึ่งซึ่งคนทั่วไปเข้าใจว่าหมายถึงดำเนินการให้ ในขณะที่ศรีธนญชัยเข้าใจว่าวิ่งไปวิ่งมาและเต้นไปรอบๆ การกระทำต่างๆดังกล่าวข้างต้นของศรีธนญชัยเป็นการทำตามความหมายของถ้อยคำอย่างเถรตรง ซึ่งมีความหมายที่ผิดไปจากความเข้าใจของคนทั่วไป ศรีธนญชัยไม่เพียงแต่ล้อเลียนคู่กรณี ยังอาจจะเป็นไปได้ที่เขาล้อเลียนคนไทยส่วนใหญ่ที่ยอมรับความหมายของแต่ละสำนวน และนำมาใช้กันทั่วไปโดยที่ไม่มีผู้ใดสงสัยการกำหนดความหมายเฉพาะของแต่ละสำนวน

อนุภาค J2461.1 เรื่องปฏิบัติตามคำสั่งแบบเถรตรง (J2461.1 Literal following of instructions about actions.)[127] ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกล มีอนุภาคนี้ในหลายเหตุการณ์ ในเหตุการณ์ตอนที่นายจ้างสั่งทิลล์เย็บผ้าให้สวย ๆ อย่าให้ใครเห็น ทิลล์จึงมุดเข้าไปในถังเพื่อเย็บผ้าโดยไม่มีคนเห็น อันที่จริงแล้วนายจ้างหมายถึงการเย็บผ้าโดยเก็บปมด้ายให้ดี ๆ งานจะได้ออกมาสวยงาม ในฐานะที่ทิลล์เป็นลูกมือช่างเย็บผ้าควรจะเข้าใจคำสั่งของนายจ้างว่าหมายถึงรอยด้าย แต่ทิลล์กลับล้อเลียนคำสั่งของนายจ้าง ด้วยการซ่อนตัวเอง แทนที่จะซ่อนปมด้าย การกระทำของทิลล์มิได้ผิดไปจากความหมายของประโยคดังกล่าว เพียงแต่ไม่ถูกต้องตามความหมายที่คู่กรณีต้องการ คำสั่งของนายจ้างเองเปิดโอกาสให้ทิลล์ใช้ภาษาอย่างเถรตรง อีกครั้งหนึ่งที่ทิลล์ได้ปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเถรตรง ในเหตุการณ์

---

[127] Ibid. , p. 215.

ตอนที่นายจ้างกล่าวว่าเป็นคนทำขนมปังแล้วไม่รู้ว่าควรจะอบขนมปังเป็นรูปอะไร จะอบเป็นลิงค่าง หรือนกฮูกก็ตามใจ ทิลล์จึงอบขนมปังเป็นลิงค่างกับนกฮูก ในทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยมักจะปรากฏการปฏิบัติตามคำสั่งแบบเถรตรงซึ่งเป็นคำสั่งของนายจ้างที่เป็นช่างฝีมืออาชีพต่างๆ เช่น ช่างเหล็ก ช่างตัดเสื้อ คนทำขนมปัง เป็นต้น

3.3.2 **อุบายเรื่องการใช้อุบายหรือเล่ห์เหลี่ยม** ทั้งทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยใช้อุบายหรือเล่ห์เหลี่ยมซึ่งมีหลายลักษณะ บางครั้งก็เป็นการโกงคู่กรณี บางครั้งก็ปลอมแปลงตนเองหรือสิ่งของเพื่อหลอกคู่กรณี บางครั้งก็เป็นการใช้กลลวงในการแข่งขันเพื่อนำไปสู่ชัยชนะและบางครั้งก็เป็นการโกหก ลักษณะต่าง ๆ ไม่มีขอบเขตที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่จำแนกเป็นลักษณะต่าง ๆ ตามการกระทำที่โดดเด่นของตัวละครเอกในแต่ละเหตุการณ์ซึ่งบางครั้งตัวละครเอกใช้อุบายที่มีทั้งการโกงและการปลอมแปลง

อนุภาค K300. เรื่องเกี่ยวกับการขโมยและการโกงแบบต่างๆ (K300. Thefts and cheats-general)[128] อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนญชัยโกงเงินหญิงชราคนหนึ่งด้วยการกล่าวหาว่าหญิงชราผู้นี้เป็นต้นลม ที่ทำให้ข้าวลีบในนาของตนถูกพายุพัดเสียหายและบังคับปรับสินไหมหญิงชรา

อนุภาค J1492. เรื่องพระราชาถูกจิตรกรกำมะลอหลอกเงินค่าวาดรูปซึ่งอันที่จริงแล้วไม่ได้มีการวาดรูป (J1492. Trickster artist hoodwinks king: cuckold's eyes cannot see picture. King pretends to see the picture.

[128] Stith Thompson, "K. Deceptions," **Motif-Index of Folk-Literature 4**: 265.

Courtiers reveal that there is no picture.)[129] อนุภาคนี้มีรายละเอียดคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์หลอกเงินค่าวาดรูปจากท่านดยุคโดยที่ทิลล์มิได้วาดรูป

ในเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์หลอกเงินค่าวาดรูปมีลักษณะร่วมกับ**อนุภาค K445. เรื่องพระราชาถูกหลอกเรื่องเสื้อผ้าชุดใหม่** อันที่จริงแล้วพระราชามิได้สวมใส่เสื้อผ้า (K445. The emperor's new clothes. An imposter feigns to make clothes for the emperor and says that they are visible only to those of legimate birth. The emperor and courtiers are all afraid to admit that they cannot see the clothes. Finally a child seeing the naked emperor reveals the imposture.)[130] อนุภาคดังกล่าวยังคล้ายคลึงกับอนุภาค J2312. **เรื่องคนเปลือยกายถูกทำให้เชื่อว่าสวมใส่เสื้อผ้า** (J2312. Naked person made to believe that he is clothed.)[131]

การกระทำเกี่ยวกับการโกงยังพบในอนุภาค **K231.6.2.2. เรื่องการโกงเหล้าด้วยการเติมน้ำครึ่งเหยือก แล้วไปเติมเหล้ารัมที่ร้านค้า เมื่อคนขายไม่ยอมให้เขาซื้อเงินเชื่อ เขาเทกลับไปครึ่งเหยือก ในเหยือกจึงเหลือรัมครึ่งหนึ่งและน้ำครึ่งหนึ่ง** (K231.6.2.2. Tricksters fills his gallon jug half full of water, then has it filled with rum at the store. When seller refuses credit, he pours back half gallon of the liquid-now half rum and half water.)[132] อนุภาคนี้มีรายละเอียดคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์โกงไวน์โดยถือเหยือกเปล่าใบหนึ่ง ส่วนอีกใบเติมน้ำแล้วถือซ่อนไว้ในเสื้อคลุม ทิลล์ถือเหยือกเปล่าไปเติมไวน์ แล้วซ่อนในเสื้อคลุม ส่วนเหยือกที่ใส่น้ำเดินถือไปจ่ายเงิน แต่มีเงินไม่พอจึงเทไวน์ปลอมคืน

---

[129] Stith Thompson, "J. The Wise and the Foolish," **Motif-Index of Folk-Literature 4**: 117.

[130] Stith Thompson, "K. Deceptions," **Motif-Index of Folk-Literature 4**: 295.

[131] Stith Thompson , "J. The Wise and the Foolish," **Motif-Index of Folk-Literature 4**: 212.

[132] Stith Thompson , "K. Deceptions," **Motif-Index of Folk-Literature 4**: 259.

อนุภาค K455. เรื่องการหลอกลวงความไว้วางใจ (K455. Deception into giving false credit.)[133] อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ซื้อขนมปังโดยให้คนตามมาเก็บเงินที่บ้าน เมื่อออกห่างจากร้านพอสมควร ทิลล์แอบดันขนมปังหล่นจากรูของถุงขนมปังที่เจาะไว้ก่อนหน้านี้ เมื่อขนมปังตกพื้น ทิลล์สั่งให้เด็กที่ตามมาเก็บเงินไปเปลี่ยนก้อนใหม่มาให้ ส่วนทิลล์รีบไป

อนุภาค K455.4.1 เรื่องเกี่ยวกับการซื้อไก่โดยบอกเจ้าของไก่ว่าพระจะเป็นคนจ่าย เมื่อเจ้าของมาเก็บเงิน ก็บอกกับพระว่าพวกนอกรีตมาสารภาพบาป (K455.4.1 Trickster buys chickens telling owner that priest will pay. When owner comes to collect, the trickster tells the priest that a heretic has come for a confession.)[134] อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ช่วยให้คนตาบอดเร่ร่อนกลุ่มหนึ่งมีที่พักฟรีในช่วงอากาศหนาว เมื่อถึงเวลาต้องจ่ายเงินให้กับเจ้าของที่พัก ทิลล์อ้างว่าพระประจำหมู่บ้านจะจ่ายค่าที่พักให้ แล้วทิลล์ก็ไปหาพระแล้วบอกว่านายจ้างของตนซึ่งที่จริงแล้วเป็นเจ้าของที่พักถูกผีสิงต้องการนิมนต์พระไปขับไล่

อนุภาค K1826.5 เรื่องการปลอมตัวเป็นพระ (K1826.5 Disguise as priest.)[135] ทั้งทิลล์และศรีธนญชัยปลอมตัวเป็นพระ ทิลล์ปลอมตัวเป็นพระและเทศนาคริสตศาสนิกชนด้วยการนำเนื้อหาทั้งในคัมภีร์เก่าและพระคัมภีร์ใหม่มาสั่งสอน ศรีธนญชัยปลอมตัวเป็นพระเพื่อแข่งขันปัญหาธรรมะกับพระสงฆ์จากลังกา

---

[133] Ibid. , 297.

[134] Ibid. , p. 297.

[135] Ibid. , p. 438.

อนุภาค K1955.1 เรื่องแพทย์กำมะลอรักษาโรคด้วยการใช้ความตายมาข่มขู่ (K1955.1. Sham Physician cures people by threatening them with death.)[136] อนุภาคนี้มีรายละเอียดคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ปลอมตัวเป็นหมอวิเศษรักษาโรคได้เพราะมียาวิเศษที่ทำจากขี้เถ้าของคนไข้ที่ลุกจากเตียงไม่ไหว คนไข้กลัวถูกเผาทั้งเป็นจึงรีบหนีกันหมดโรงพยาบาล

อนุภาค K132. เรื่องหมาป่าถูกขายในสภาพของแพะหรือแกะ (K132. Wolf sold as a goat (sheep).)[137] อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ปลอมแมวเป็นกระต่ายเพื่อเอามาขายให้พ่อค้า

อนุภาค X1250. เรื่องการโกหกเกี่ยวกับนก (X1250. Lies about birds.)[138] อนุภาคนี้พบในเรื่องศรีธนญชัยตอนที่ศรีธนญชัยโกหกว่าตนมีนกสาลิกา อันที่จริงแล้วเป็นนกตะกรุมเพื่อนำมากินนกของอีกฝ่าย จึงทำให้ศรีธนญชัยไม่แพ้การแข่งขันนกพูดได้เพราะนกของอีกฝ่ายถูกนกของศรีธนญชัยกินไปแล้ว

อนุภาค H500. เรื่องเกี่ยวกับการทดสอบความฉลาดหรือความสามารถ (H500. Test of cleverness or ability.)[139] ทั้งทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยถูกทดสอบหลายครั้ง

ในเหตุการณ์ตอนที่ ทิลล์ได้รับการท้าทาย ให้แข่งขันตอบปัญหา ของปัญญาชนซึ่งเป็นคณาจารย์และนักศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง คำถามในทิลล์

---

[136] Ibid. , p. 459.

[137] Ibid. , p. 247.

[138] Stith Thompson , "X. Humor," **Motif-Index of Folk-Literature 5**: 527.

[139] Stith Thompson, "H. Tests," **Motif-Index of Folk-Literature 3**: 418.

ออยเลนซะปีเกลเป็นเรื่องเกี่ยวกับโลกและจักรวาล คำถามแต่ละคำถามนั้นทิลล์ไม่เคยให้คำตอบ แต่กล่าวย้อนกลับจนกระทั่งผู้ถามต้องยอมแพ้ เช่น คำถามกล่าวถึงขนาดของท้องฟ้าว่ามีขนาดใด ทิลล์ตอบว่าท้องฟ้ากว้างหนึ่งตามขนาดของแขนที่กางออกไปและยาวหนึ่งพันศอก ถ้าไม่เชื่อนำดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวทุกดวงมาวัดรวมกัน อีกคำถามหนึ่งถามว่าจุดศูนย์กลางของโลกอยู่ที่ใด ทิลล์ตอบว่าอยู่ตรงจุดที่เรายืน ถ้าไม่เชื่อนำเชือกมาวัดได้ คำตอบดังกล่าวล้วนแต่ไม่มีสาระที่ผู้ถามต้องการ ยิ่งไปกว่านั้นทิลล์ยังได้ท้าทายผู้ตั้งคำถามในการกระทำสิ่งที่เป็นไปไม่ได้สำหรับปัญญาชนเหล่านี้ พวกเขาจึงต้องยอมรับคำตอบของทิลล์ (...sie mussten ihm alle recht geben.)[140]

ศรีธนญชัยแข่งขันตอบปัญหาธรรมะโดยตั้งปัญหาถามคู่แข่งขันว่าพระบิดาพระอัยกา พระบิดาของพระอัยกา และต้นวงศ์ของพระพุทธเจ้าชื่ออะไร (...พุทธบิดาแลไอยกาใช้ นามอย่างไรบิตุรงค์องค์ไอยกา อีกทั้งต้นวงษ์พงษ์ศักราช คำดับถึงจอมปราชญ์นารถนาถา...)[141] พระสงฆ์จากลังกาตอบได้ถึง พระบิดาของพระอัยกา ของพระพุทธเจ้า แต่ไม่สามารถตอบได้มากกว่านี้จึงขอยอมแพ้กลับไปทั้ง ๆ ที่คำถามดังกล่าวไม่ใช่สาระที่แท้จริงของพุทธธรรม แต่เป็นคำถามที่ต้องการทำให้ผู้ตอบจนมุมมากกว่า

อนุภาค J31. เรื่องเกี่ยวกับผู้ท้าทายที่เผชิญหน้ากับเด็กฉลาดแล้วเปลี่ยนใจเพราะคิดว่าขนาดลูกๆยังฉลาดแล้วพ่อแม่ต้องยิ่งฉลาดกว่านี้ (J31. Encounter with clever children dissuades man from visit. On way to a city meets children and they are so cleve that he turns back home, fearing how clever

---

[140] Hermann Bote, Till Eulenspiegel, p. 89.

[141] หอพระสมุดวชิรญาณ, **เสภาเรื่องศรีธนญไชยเชียงเมี่ยง**, หน้า 43.

their parents must be.)[142] อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนญชัย แข่งขันมวย โดยจับผู้ใหญ่มาปลอมเป็นทารกแรกเกิดแล้วอ้างว่าเป็นลูกของนักมวยไทย นักมวยจากต่างประเทศเห็นก็เกิดอาการหวาดกลัวพลางรำพึงว่าขนาดลูกที่เพิ่งเกิดยังตัวขนาดนี้ แล้วพ่อจะตัวใหญ่ขนาดไหนกัน จึงพากันหนีกลับประเทศ

อนุภาค K16.2 เรื่องการแข่งขันดำน้ำ โดยหลอกว่าดำน้ำ แต่อันที่จริงแล้วรับประทานอาหาร (Diving match: trickster eats food while dupe is under water.)[143] อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนญชัยแข่งขันดำน้ำ โดยหาเรือโกลนใหญ่เท่าเรือห้าวาไปคว่ำไว้มิให้ไกลจากฝั่งน้ำ แล้วใช้เชือกผูกหลักที่ปักไว้ยึดดำใต้น้ำ และเตรียมเสบียงพอสำหรับ 15 วัน ในขณะที่คู่แข่งขันดำน้ำ 7 วันก็หมดความสามารถ

ทอมป์สันจำแนกการโกหกเป็น**อนุภาค** X990-X1099 (X990-X1099 Lie)[144] อนุภาคเรื่องนี้ คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ ศรีธนญชัยกำลังจะตาย ได้บอกกับพระเจ้าแผ่นดินว่าจะยกตัวปัญญาให้ ขอทูลเชิญพระองค์คลานมาที่หูของตน ด้วยความที่อยากได้ตัวปัญญาทำให้ไม่ได้ไตร่ตรองให้ถ้วนถี่ ได้คลานเข้าไปหาศรีธนญชัยจึงต้องเสียรู้อีกครั้ง

อนุภาค K2131.4 เรื่องการใส่ขยะในหีบสมบัติ บรรดาเจ้าของหีบต่างก็กล่าวหากันและกันว่าอีกคนขโมยสมบัติ (K2131.4. Trickster fills supposed treasure box with trash. Joint owners each accuse other theft.)[145] อนุภาคนี้

---

[142] Stith Thompson, "J. The Wise and the Foolish," **Motif-Index of Folk-Literature 4**: 15.

[143] Stith Thompson, "K. Deceptions," **Motif-Index of Folk-Literature 4**: 237.

[144] Stith Thompson, "X. Humors," **Motif-Index of Folk-Literature 5**: 518.

[145] Stith Thompson, "K.Deceptions," **Motif-Index of Folk-Literature 4**: 479.

คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ใส่ขยะในหีบสมบัติ เมื่อเปิดหีบออกมีแต่หินทำให้เหล่าทายาทผู้รับสมบัติทะเลาะกันเอง

3.3.3 **อนุภาคเรื่องการกระทำเรื่องเหลือเชื่อ** ทั้งทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยสามารถกระทำสิ่งที่เหลือเชื่อให้เป็นไปได้ ในตรรชนีอนุภาคของสติธ ทอมป์สันใช้ชื่อว่าอนุภาคเรื่องการเอาตัวรอดจากความตายและอนุภาคเรื่องการกระทำสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ ทั้งสองลักษณะดูเหมือนจะไม่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่ควรจะจำแนกเพื่อให้เห็นว่าลักษณะการเอาตัวรอดเป็นอนุภาคเรื่องหนึ่ง ส่วนการกระทำอื่นๆที่ไม่ได้เกี่ยวกับการเอาตัวรอดจากความตายได้จัดให้เป็นการกระทำสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้

อนุภาค J1181.1 เรื่องนักโทษคนหนึ่ง ที่มีสิทธิ์ขอร้องครั้งสุดท้ายได้ 3 ข้อ คำขอร้องข้อหนึ่งซึ่งขอว่าบุคคลที่เห็นตน กระทำความผิดต้องถูกทำให้ตาบอด บุคคลที่เห็นการกระทำผิดคือพระราชา นักโทษจึงได้รับการปล่อยตัว (J1181.1. Execution evaded by using three wishes. King ordains that guest who turns his plate shall be executed, but orders that anyone so condemned shall have three wishes granted. One of the wishes: to have all blinded who saw him turn the plate. He is freed.)[145] อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ถูกจับและถูกตัดสินประหารชีวิต ก่อนตายเขาจะได้รับอนุญาตให้ขออะไรก็ได้ยกเว้นโทษตาย ทิลล์ขอให้ตุลาการ เพชฌฆาต และโจทก์ที่ยื่นฟ้องตนต้องมาจุมพิตบั้นท้ายซากศพของเขาเป็นเวลา 3 วัน ด้วยเหตุที่ไม่มีใครยอมปฏิบัติตามคำขอ ทิลล์จึงได้รับการปล่อยตัวเป็นอิสระ

[145] Stith Thompson, "J. The Wise and the Foolish," **Motif-Index of Folk-Literature 4**: 87.

อนุภาค K1810.1.1 เรื่องตลกหลวงสวมมงกุฎของพระราชา (K1810.1. Fool wears king's crown)[147] อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนญชัยขอพระราชทานเครื่องราชกกุธภัณฑ์ พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานพานพระศรีซึ่งทำให้ผู้พบเห็นเข้าใจว่าศรีธนญชัยเป็นคนสำคัญ

อนุภาค R216.1 เรื่องการหนีจากเรือด้วยการโดดน้ำหนี (R216.1 Escape from ship by jumping into the sea.)[148] อนุภาคนี้มีรายละเอียดคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนญชัย สามารถหลีกเลี่ยงความตายได้ ด้วยการกระโดดน้ำหนี ศรีธนญชัยขอเลี้ยงอาหารเพชฌฆาต และชวนแล่นสักวาบนเรือ เมื่อเพชฌฆาตเผลอศรีธนญชัยกระโดดน้ำหนี และตามกฎหมายในนิทานเรื่องนี้ระบุว่านักโทษประหารคนใดหากสามารถหนีรอดจากการประหารชีวิตไปได้ถือว่าพ้นผิด

อนุภาค K491. เรื่องการสอนลาอ่านหนังสือ โดยจับลาอดอาหาร (K491. Trickster paid to educate an ass. He gets paid in advance. He gradually starves the ass.)[149] **และอนุภาค** H1024.4 การสอนลาอ่านหนังสือออกเป็นงานที่ได้รับมอบหมาย (H1024.4. Task: teaching an ass to read.)[150] อนุภาคข้างต้นมีรายละเอียดคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ทิลล์ได้รับการท้าทายให้สอนลา ทิลล์วางข้าวโอ๊ตบนหน้าหนังสือ เมื่อลาเห็นข้าวโอ๊ตมันจะเลียและใช้ลิ้นดุนหนังสือไปทีละหน้า เมื่อไม่เจอมันจะส่งเสียงร้อง**อี-อา อี-อา** ทิลล์จึงกล่าวว่ามันอ่านออกเสียง**อี กับอา**ได้แล้ว

---

[147] Stith Thompson, "K. Deceptions," **Motif-Index of Folk-Literature 4**: 428.

[148] Stith Thompson, "R. Captives and Fugitives," **Motif-Index of Folk-Literature 5**: 289.

[149] Stith Thompson, "K. Deceptions," **Motif-Index of Folk-Literature 4**: 301.

[150] Stith Thompson, "H. Tests," **Motif-Index of Folk-Literature 3**: 461.

ดรรชนีอนุภาคของสติธ ทอมป์สันจัดเรื่องการกระทำสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ เป็น**อนุภาค** H1010. (H1010. Impossible Tasks.)[151] อนุภาคนี้คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ตอนที่ศรีธนญชัยเห็นพระพักตรพระเจ้ากรุงจีนทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องต้องห้าม แต่ศรีธนญชัยต้องการเห็นพระพักตร์พระเจ้ากรุงจีนซึ่งเล่ากันว่าพระพักตร์เป็นสุนัข จึงหลอกพระเจ้ากรุงจีนว่าทางสยามกินผักบุ้งกันมากเพราะเป็นยาและมีวิธีกินโดยเฉพาะ นั่นคือการต้มผักบุ้งแล้วพาดบนราว เวลากินต้องกระโดดขึ้นคาบผักบุ้งที่อยู่บนราว ทำให้ได้มีโอกาสเห็นพระพักตร์พระเจ้ากรุงจีนว่าเป็นสุนัขจริง ๆ ขณะที่กระโดดขึ้นเพื่อกินผักบุ้ง พระเจ้ากรุงจีนที่มีพระพักตร์เป็นสุนัขน่าจะคล้ายคลึงกับ**อนุภาค** F511.2.2 เรื่องบุคคลที่มีหูลาหรือหูของม้า (F511.2.2. Person with ass's (horse's) ears.)[152]

3.2.4 **อนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรกและเรื่องเพศ** ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลพบอนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรก บ่อยครั้งกว่าเรื่องศรีธนญชัย แต่ในเรื่องศรีธนญชัยมีอนุภาคเรื่องเพศ ซึ่งในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลไม่มีอนุภาคเรื่องนี้

ก อนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรก สติธ ทอมป์สันจำแนกอนุภาคเรื่องความสกปรกเป็น**อนุภาค** C891. เรื่องสกปรกเป็นเรื่องต้องห้าม (C891 Tabu: Uncleanliness)[153]

ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยเสนอเหตุการณ์เกี่ยวกับสิ่งสกปรกโดยเฉพาะมูลไว้อย่างน่าสนใจ ศรีธนญชัยมักจะหลอกให้คู่กรณีซึ่งเป็น

[151] Ibid. ,p. 453.

[152] Stith Thompson, "F. Marvels," **Motif-Index of Folk-Literature 3**: 135.

[153] Stith Thompson, "C. Tabu," **Motif-Index of Folk-Literature 1**: 544.

พระเจ้าแผ่นดินกินมูลหรือสูดกลิ่นผายลม ในขณะที่ทิลล์ ออยเลนชะปีเกลสามารถนำมูลซึ่งเป็นของน่ารังเกียจ แปรเปลี่ยนเป็นเงินทองซึ่งเป็นของมีค่าได้

ทั้งทิลล์ ออยเลนชะปีเกลและศรีธนญชัยสามารถหลอกคู่กรณีรับประทานมูล คู่กรณีของทิลล์เสียรู้ เพราะเข้าใจผิดคิดว่ามูลนั้นเป็นมัสตาร์ด จึงกินไปแล้ว ในขณะที่คู่กรณีของศรีธนญชัยเสียรู้ เพราะศรีธนญชัยนำมูลแร้งมาปั้นเป็นดินสอ ซึ่งคู่กรณีเขียนไม่ติด จึงเลียดินสอมูลแร้ง และในอีกเหตุการณ์ตอนหนึ่งที่ศรีธนญชัยเก็บกลิ่นผายลมใส่หม้อเพื่อนำมาถวายพระเจ้าแผ่นดิน

ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลมูลสามารถแปรเปลี่ยนเป็นเงินได้ พบในเหตุการณ์หลายตอน ได้แก่ การทำมูลแห้งแล้วอ้างว่าเป็นไขมันทาหนังสัตว์หลอกขายพ่อค้า ทิลล์ถ่ายมูลแทนเด็กท้องผูกทำให้แม่ของเด็กเข้าใจว่าลูกของตนหายจากอาการท้องผูกจึงจ่ายเงินให้ทิลล์ และทิลล์ขายมูลให้กับพ่อค้าชาวยิวโดยอ้างว่าเป็นผลไม้พยากรณ์การมาของพระเมสซิอาห์ซึ่งพวกเขารอคอย

ข อนุภาคเรื่องเพศ สามารถพบได้ในนิทานจากทุกประเทศในโลก สติธ ทอมป์สันได้ให้ขอบเขตเรื่องเพศค่อนข้างกว้าง ได้แก่ เรื่องราวความรัก การเกี้ยวพาราสี การแต่งงาน ชีวิตแต่งงาน ความสัมพันธ์เชิงชู้สาว (T0-T699. Sex)[154]

ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลไม่มีอนุภาคเรื่องเพศ ทว่าในเรื่องศรีธนญชัยมีอนุภาคเรื่องนี้ ไม่ว่าจะเป็นตอนที่ศรีธนญชัยสอนอักษรสัปดนทางเพศ (...ไม่จำอักขรา ตัวกดมะยอ ตัวนั้นกกทอ กบมะจอต่อมา อักษรกลอนลึก...)[155] หรือตอนที่หลวงนายไล่ตีศรีธนญชัย เขาจึงแก้ไขสถานการณ์ด้วยการ (...ทะนนไชยได้คิด บิดลูกอัณฑะ...)[156] หลวงนายจึงเลิกไล่ตีศรีธนญชัย และในเหตุการณ์ตอนหนึ่งที่ศรีธนญชัย

---

[154] Stith Thompson, "T. Sex," **Motif-Index of Folk-Literature 5**: 332-416.

[155] กรมศิลปากร, **ศรีทะนนไชยตำนวนกาพย์และดิลิตตำรานพรัตน์**, หน้า 11.

จับผู้ใหญ่มาปลอมตัวเป็นทารก ได้พาดพิงเรื่องเพศ (...ทะนมไชยได้การ...ใหญโตขึง ชัง ขนที่ลับบัง ถอนทั้งหมดเตียน สานเปลให้นอน...)[157] อนุภาคเรื่องเพศเป็นเหตุการณ์ที่มักจะพบในวรรณกรรมชาวบ้าน หรือวรรณกรรมพื้นบ้านไทย ซึ่งเป็นเรื่องราวของคนระดับชาวบ้านจริง ๆ มักจะต้องมีการกล่าวถึงเรื่องเพศ โดยลักษณะเช่นนี้ ยังปรากฏในเพลงพื้นบ้านต่าง ๆ เช่น หมอลำ ลำตัด เพลงฉ่อย อีแซว เป็นต้น นอกจากนั้น ในศิลปะแขนงอื่น ๆ อันได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่าง ๆ เช่น ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดคงคาราม[158] ก็มีการแสดงภาพที่เกี่ยวกับอนุภาคนี้

อนุภาคเรื่องการใช้ภาษาอย่างเกรดรงตามรูปคำ อนุภาคเรื่องการใช้อุบาย เรื่องการกระทำเรื่องเหลือเชื่อ และอนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรกและเรื่องเพศล้วนแต่เป็นอนุภาคที่สามารถพบได้ในนิทานเกือบทั่วทุกมุมโลก นอกเหนือจากพบได้ในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัย ที่เป็นเช่นนี้แสดงว่ามนุษย์โดยธรรมชาติสามารถคิดเหมือนกันได้และความเหมือนกันนี้เป็นจุดร่วมของมนุษย์ที่กล่าวได้ว่ามีความเป็นสากล มนุษย์ที่อยู่บนพื้นฐานและอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน แม้ว่าจะต่างเวลากัน ก็สามารถคิดเหมือนกันได้ โดยแสดงออกในรูปของนิทานพื้นบ้าน ซึ่งมีความเป็นสากลโดยไม่ต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้นิทานมุขตลกซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของนิทานพื้นบ้านจึงมีความเหมือนกันโดยไม่จำเป็นต้องได้รับอิทธิพลต่อกัน

ในฐานะที่นิทานเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยเป็นนิทานมุขตลก ย่อมจะส่งผลให้มีองค์ประกอบของนิทานคล้ายคลึงกัน ทั้งสองเรื่องยังมีกลวิธีนำเสนอมุขตลกที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันดังที่จะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

[156] เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

[157] เรื่องเดียวกัน, หน้า 82.

[158] กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์, "อารมณ์ขันในเรื่องศรีธนญชัย,": 32.